

Koherenssin kaipuu

Jukka Tarkka: Karhun kainalossa. Suomen kylmä sota 1947–1990. Otava 2012. 495 s.

Jukka Tarkka on lähtenyt käsittelemään Suomen kansainvälisten suhteiden ja poliittisen historian kannalta merkittävää, mutta varsin laajaa ja runsaasti tutkittua aihetta. Kyseessä on alaotsikon perusteella reilut 40 vuotta Suomen kylmää sotaa ja, takakannen mukaan, suomettumisen syvintä sisältöä. Teoksen johdannossa kerrotaan tavoitteena olevan hahmottaa "lähtöasemia Suomen kylmän sodan aikaisen poliittisen historian

perustutkimukselle” ja rakentaa kokonaisuutta suomettumisesta. Kirja ”ei tiukasti ottaen ole akateemista historiankirjoitusta, vaikka vähän siihen suuntaan kallellaan” (s. 11). Tämän vähäisen kallistuman pohjalta voinee kuitenkin arvioida tulevan Suomen poliittisen historian perustutkimuksen lähtöasemia.

Tarkka lähtee johdannossa liikkeelle seuraavista kysymyksistä: Kuinka paljon nyt tiedetään Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen poliittisen johdon Suomi-kuvasta? Miten Paasikiven–Kekkonen linja vaikutti puolustuksen suunnitteluun, tiedusteluun ja kirkon johtoon? Mihin pyrkivät taistolaiset, niin kutsutut uuden ulkopoliittikan kannattajat, rauhanaktivistit, edistyselliset journalistit, tiedostavat taiteilijat ja konservatiivinen oikeisto sekä kekkosvihaajat? (s. 12).

Riippumatta siitä millaisen kansainvälisten suhteiden mallin puitteissa kylmää sotaa globaalina ilmiönä hahmottaa, lähtökohdasta on helppo olla yhtä mieltä: Suomi joutui toisen maailmansodan tappioiden jälkeen Neuvostoliiton etupiiriin. Tämä ja Urho Kekkosen 25-vuotinen presidenttikausi vaikuttivat suomalaisen poliittiseen kulttuuriin tavalla, jota voidaan luonnehtia suomettumiseksi. Sen voi nähdä erityistapauksena siitä, millaisia ehtoja suurvallan etupiiri asettaa paitsi ulko- myös sisäpoliittiselle päätöksenteolle. Tämän tyyppisistä suhteista löytyy historiallisia esimerkkejä muun muassa Saksan ja Tanskan väliltä, sekä Yhdysvaltojen ja Latinalaisen Amerikan maiden väliltä. Kysymykset ovat kiinnostavia, mutta hyvin laajoja, erityisesti koko tarkasteltava ajanjakso huomioon ottaen. Kun kysymykset ovat näin laajoja, on suuri riski, että vastausten kattavuus ja analyysi jäävät ohueksi, sivumäärästä ja sujuvasta ilmaisusta huolimatta.

Johdannossa kerrotaan, että aihetta tarkasteltaessa ulkopoliittis-

ten kriisien tapahtumahistorian sijaan keskitytään arviointiin, tulkitaan, uusiin aineistoihin sekä tunnettujen ilmiöiden uusiin yhteyksiin. Työn onnistumista on arvioitava näiden tavoitteiden luomien odotusten valossa. Valitettavasti ne toteutuvat heikosti.

Pääotsikko ”Karhun kainalossa” antaa ymmärtää että Suomen kylmää sotaa ja suomettumista arvioidaan suhteessa maan kainaloonsa ottaneen Neuvostoliiton ulkopoliittikan alueellisiin ja globaaleihin tavoitteisiin. Huolimatta siitä, kuinka runsaslukaisesti lähinnä Helsingin lähetystössä toimineiden eri neuvosto-organisaatioiden (NKP, ulkoministeriö MID ja KGB) edustajia kirjan sivuilla tavataan, supervallan laajemmista tavoitteista Skandinaviassa, Länsi-Euroopassa ja suhteissa Yhdysvaltoihin ei nouse esiin kuin murusia. Ensimmäisen ja valitettavasti lähes ainoan kerran teoksessa pyritään (s. 81–82) sijoittamaan Neuvostoliiton Suomen suunnalla harjoittama politiikka yleisempiin kehyksiin John P. Vloyantesin edelleen pätevän, mutta jo 1974 julkaistun teoksen, *The Silk Glove Hegemony*, pehmeä etupiiri -käsitteen avulla.

Kokonaisuutena painopiste on juuri siinä, mitä sanottiin vältettävän: YYA-sopimuksesta Neuvostoliiton hajoamiseen ulottuvassa kriisien ja selviytymisten tapahtumahistoriassa, joka on viimeistään kymmenen viime vuoden ajan ollut hyvin tiedossa. Jopa sinänsä kiinnostavista Yhdysvaltojen poliittisen johdon Suomea koskevista arvioista ja kritiikistä saadaan kattavampi kuva kuin Neuvostoliiton, jonka etupiiriin kuitenkin kuuluttiin. Vertauksin, ”karhua” ei oikein näe sen Suomessa pölyäviltä karvoilta.

Suomen kylmän sodan ja suomettumisen kaltaisen moni-ilmeisen ja pitkäkestöisen ilmiön kuvaamisessa esityksen rakenteella on merkitystä sille, kuinka ymmärret-

tävä ja johdonmukainen, koherentti kuva aiheesta syntyy. Tekijä itsekin esittää joitain varauksia kronologian sijaan valitusta temaattisesta rakenteesta ja sisäisistä viittauksista. Ne ovat usein oire tässä toteutuneesta temaattisen rakenteen kääntöpuolesta, joka johtaa helposti toistoon. Samaa välttää YYA-konsultaatioita, länsi-integraatiota, Suomen puolustusratkaisuja ja Neuvostoliiton vaikutuskeinoja Suomen sisäpolitiikassa, käsitellään toistuvasti eri otsikoiden alla. Rakennerratkaisusta seuraavaa yhtenäisyyden puutetta ei helpota se, että yhdeksän pääluvun alla on noin 230 alalukua, pituudeltaan yhdestä kolmeen sivua.

Esiin nouseekin kysymys, mikä on kirjoittajan ensisijainen yleisö. Jos teos on kirjoitettu varttuneille, viimeistään 1980-luvulla aikuistuneille lukijoille ja mahdollisesti historian tutkijoille, Suomen ja Neuvostoliiton toisen maailmansodan jälkeisten suhteiden tapahtumahistorian kertaamisen tällä tarkkuudella ei luulisi olevan tarpeen. Jos taas on ajateltu yleisesitystä tätä nuoremmille lukijoille, joilla ei ole omia kokemuksia sosialistisesta supervallasta ja sen etupiiriin vaikuttuksista, sekä laajemmalle yleisölle, silloin olisi toivonut teoksen teemoille huolellisempaa taustoitusta ja harkitumpaa sekä tiiviimpää rakennetta.

Yleisesityksen tai kokonaisuutensa, jollainen tämänkin teoksen ensisijaisesti sanotaan olevan, laatiminen aiemman tutkimuksen ja omien kokemusten pohjalta on täysin hyväksyttävää ja kannustettavaa. Jos kuitenkin ollaan historiankirjoituksen suuntaan kallellaan, odottaisi käytetyn vaihtelevaisen aineiston, tutkimusten, joissa niissäkin on tasoeroja, muistelmien ja pamflettien, arviointia tehtyjen tulkintojen ja johtopäätösten pohjaksi. Näin on tehty vain poikkeustapauksissa, lähinnä ”naapurin” valtionturvallisuuden

komitean Helsingissä työskennelleiden edustajien muisteloiden osalta. Tätä vastuuta ei pitäisi pääsääntöisesti ulkoistaa lukijalle, vaikka alaviitteitä onkin haluttu käyttää.

Toinen vaihtoehto yleisesityksessä olisi viitteistä luopuminen ja pelkän kirjallisuusluettelon käyttäminen, jolloin taustamateriaaleja olisi lähtökohtaisesti hyödynnetty oman maun mukaan. Näillä keinoin toimintaansa ovat kuvanneet kiinnostavasti muun muassa Max Jakobson ja Jaakko Blomberg. Tässä mielessä myös Tarkan lyhyt artikkeli ”Suomettujan tunnustuksia” artikkelikokoelmassa *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia* edustaa sellaista arviointia ja jäsentelyä, joka olisi ollut eduksi nyt tavoitellulle kokonaiskuvalle.

Ne aiheen kannalta keskeiset teemat, joista on mahdollisuuksia nostaa esiin aiemman tutkimuksen pohjalta uutta tulkintaa, esimerkiksi idänkaupan ja länsi-integraation suhde Suomen sisäpolitiikassa, YYA:n sotilaallinen ulottuvuus ja sovellukset, puolueettomuus Neuvostoliiton, Yhdysvaltojen ja Suomen näkökulmasta ja poliittisen kulttuurin murros 1960- ja 1970-luvulla – mukaan lukien sekä vasemmistoradikalismi että porvarillinen käänös Kekkos- ja neuvostoystävyyteen – hukkuvat nyt harmillisesti alaotsikkojen metsään. Kokeneena kirjoittajana Tarkalla on kuitenkin parhaimmillaan kyky kiteyttää huomioitaan iskevästi, erityisesti Karjalasta ja Saimaan kanavasta, Juhannuspommista ja Paasikiven päiväkirjojen julkaisusta. Nämä elävöittävät kuvaa Suomen poliittiseen kulttuuriin muodostuneista rajoituksista niin 1950-, 1970- kuin vielä 1980-luvultakin.

– AAPPO KÄHÖNEN